

УДК 332.122.001.25

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Срібний В.І.

У статті обґрунтовано теоретичні положення поняття «економічна безпека регіону» та розглянуто деякі аспекти економічної безпеки на регіональному рівні.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна безпека, регіон, господарський комплекс, національна економіка.

Економічна безпека – основа функціонування суспільства, його національної, політичної, економічної і соціальної стійкості. Система її критеріїв включає кількісні і якісні характеристики ресурсного, виробничого, науково-технічного потенціалу, ефективність його користування і розвитку, структурного перетворення виробництва, конкурентоспроможність продукції і розподіл праці на світовому ринку, цілісність економічного простору, можливість адаптації до нових умов і ін. Але, зрештою, метою економічної безпеки є недопущення нераціонального користування природних і трудових ресурсів по соціально-економічних, політичних і національних критеріях, їх перерозподіли на користь конкуруючих країн.

Останнім часом проблема економічної безпеки набуває особливу значущість і актуальність. В даний час економічній безпеці належить вирішальна базисна роль в забезпеченні надійної обороноздатності країни, її конкурентоспроможності, соціально-економічного розвитку, інтеграції країни в систему світової економіки. Необхідність комплексного аналізу економічних і соціальних процесів, що протікають в окремих регіонах і роблять первинний вплив на здібність регіональної економіки до стійкого і стабільного розвитку є актуальною задачею сьогодняшнього дня. Рішення даної задачі дасть можливість виробити комплекс заходів, спрямованих на протистояння загрозам економічної безпеки на рівні окремих регіонів.

Теоретичні і прикладні дослідження проблем економічної безпеки ведуться впродовж досить довгого часу. Особлива увага надається проблемі забезпечення національної безпеки держави, головним елементом якої є формування господарського комплексу, що розвивається, конкурентоспроможного, незалежного від зовнішніх дій. Як правило, розглядаються загальні питання забезпечення економічної безпеки як на державному, так і на регіональному рівнях. У їх роботах аналізується взаємозв'язок економічної безпеки з іншими категоріями національної безпеки (військової, соціальної, фінансової, енергетичної) і проблемами розширеного відтворення і соціально-економічного розвитку територій.

Соціально-економічна безпека на рівні окремих регіонів аналізується в роботах . Алексухина С.І [1]. Автор приходить до висновку, що проблемами, що спричиняє найбільше занепокоєння в різних регіонах, є зростання злочинності і різке падіння життєвого рівня. Проблема, на його думку, настільки велика, що вона спричиняє політичну і економічну апатію одних соціальних груп і агресію інших.

Розгорнене визначення національної економічної безпеки дає В. Паньков [2]: «Національна економічна безпека – це стан національної економіки, що характеризується стійкістю, «іммунітетом» до дії внутрішніх і зовнішніх чинників, що порушують нормальне функціонування суспільного відтворення, підривають досягнутий рівень життя населення і тим самим спричиняє підвищену соціальну напруженість в суспільстві, а також загрозу самому існуванню держави». У даному визначенні умовою виникнення загрози національної економічної безпеки вважається погіршення рівня життя населення, а результатом її порушення – загроза існуванню держави. Зв'язуючою ланкою між цими двома моментами є підвищена соціальна напруженість в суспільстві. Пузов Є.Н. , Яшин С.Н. і . Яшина Н.І [3,4] активно займаються питаннями формування системи моніторингу економічної безпеки регіону. Особливий інтерес представляє монографічне дослідження Осадчей Г.І. [5].

Незважаючи на численні публікації по даній проблематиці, деякі питання залишаються недостатньо вивченими або спірними. До цих пір існує широкий спектр поглядів на саме поняття економічної безпеки і його зміст, що, в свою чергу, утрудняє визначення цілей і задач стратегії розвитку національної і регіональної економік. Можна виділити декілька основних підходів до аналізу проблем економічної безпеки.

Перший підхід пов'язаний з вивченням заходів економічного захисту країни і національної економіки. У другому підході за основу береться вивчення можливостей підтримки господарського комплексу на високому економічному рівні. При цьому в першому випадку за основу беруться політичні, а в другому – виробничі проблеми економічної безпеки, що не дає можливості комплексного вивчення проблем економічної безпеки.

Третій підхід пов'язаний з вивченням соціальних проблем сучасного суспільства. Незважаючи на зближення позицій економістів і соціологів щодо проблеми економічної безпеки, власне соціологічного погляду на предмет серед фахівців поки не вироблено. У соціологічному значенні економічна безпека розглядається як фундаментальна характеристика суспільної системи, яка включає і сукупність чинників економічного захисту, і механізми підтримки стійкості господарської організації, і гарантії життєзабезпечення населення.

Відсутність комплексного аналізу економічної безпеки на регіональному рівні не дає можливості виявити основні загрози економічної безпеки, що, своєю чергою, перешкоджає розробці заходів щодо ефективного запобігання або протидії негативним явищам, що виникають як на рівні окремих регіонів, так і країни в цілому. Таким чином, недостатня розробленість багатьох аспектів економічної безпеки, теоретична і практична значущість проблеми подолання і запобігання кризових ситуацій на регіональному рівні і формування інтегрованого економічного простору в рамках держави визначили актуальність даної статті.

Метою статті є розвиток теоретичних положень поняття «економічна безпека регіону» і розгляд деяких аспектів економічної безпеки на регіональному рівні.

Проаналізувавши погляди різних авторів на проблему економічної безпеки, доцільно виділити положення, що відображають сьогодишню дійсність, які відображені в роботах ряду авторів. Я погоджуюсь з точкою зору О. Соскіна [6]: «Модель економічної безпеки – це інтегральне поняття, що передбачає створення системи орієнтирів та заходів для захисту країни від небезпек, що виникають у різних сферах та секторах економіки. Виходячи з цього, формуються основні складові економічної безпеки: енергетична; інвестиційна; фінансова (складання бездефіцитного бюджету, контроль та мінімізація внутрішнього та зовнішнього державного та корпоративного боргів); соціальна; зовнішньоекономічна (забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу та зовнішньоекономічного обороту); геоекономічна; міграційна».

Заслуговує увагу точка зору Медушевської І.Е.[7], що «економічна безпека регіону є елементом економічної безпеки країни, оскільки регіон, будучи цілісним соціально-економічним утворенням, в той же час є частина єдиної соціально-економічної системи держави, тому таке необхідне дотримання балансу регіональних і загальнонаціональних інтересів. Кожен регіон має свої специфічні проблеми забезпечення безпеки, які визначаються особливостями самого регіону, наприклад, його геополітичним становищем, кліматичними умовами, забезпеченістю природними ресурсами, структурою галузей економіки, національним складом населення».

Узагальнивши погляди на проблему економічної безпеки, можна зробити висновок, що економічна безпека – це одна з основних складових економічної системи, що складається з виробничого, сировинного, технологічного, професійно-кадрового і інших елементів, кожний з яких забезпечує надійність її функціонування, яка, в свою чергу, сприяє збільшенню внеску кожного регіону у валовий внутрішній продукт держави, формуванню всебічно розвиненої економіки і досягненню максимального соціального ефекту. А економічну безпеку регіону доцільно розглядати як невід'ємну складову економічної безпеки країни, сприяючи отриманню максимального економічного ефекту і створення сприятливих умов для життєдіяльності населення, що проживає на даній території.

Існує ряд об'єктивних причин, по яких система економічної безпеки сучасного суспільства повинна розглядатися в регіональному аспекті. Кожен регіон має свою специфіку: географічне розташування; природно-ресурсний потенціал, демографічні і соціальні проблеми, рівень розвитку галузей господарського комплексу, внутрішньо регіональні відмінності. Сучасна економічна ситуація передбачає зростання ролі кожного регіону, оскільки на перший план вирушає задача створення сприятливих умов для життя і благополуччя їх населення. Основна мета держави – отримання максимального економічного ефекту, враховуючи специфіку конкретного регіону і чинники, сприяючі її багатогранному розвитку, а також

підвищення соціальної захищеності і рівня життя населення, поліпшення екологічної ситуації і раціональне користування природних ресурсів, зниження рівня безробіття, злочинності і т.д.

Економічна безпека регіону – комплекс заходів, спрямованих на стійкий, постійний розвиток і вдосконалення економіки регіону, обов'язково передбачаючи механізм протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам.

Поняття регіональної безпеки характеризують наступні ознаки: 1) безпека конкретної сфери життєдіяльності суспільства, держави, а не виду діяльності (як, наприклад, електроенергетика, зовнішня торгівля і т.д.) або конкретного об'єкту матеріального світу; 2) об'єкт регіональної безпеки – відносини в суспільстві з метою реалізації регіональної політики, в яку залучені не лише державні органи, але і окремі особи, населення.

Регіональна безпека і безпека регіону не є тотожними поняттями, оскільки безпека регіону передбачає як свій об'єкт конкретний регіон, а регіональна безпека відноситься до комплексного об'єкту – регіональної політики. Економічна безпека регіону повинна враховувати, з одного боку, інтереси населення, з іншою – економічні інтереси країни.

У внутрішній структурі економічної безпеки регіону можна виділити три найважливіші блоки.

1. Економічна незалежність, яка носить відносний характер внаслідок економіко-політичної залежності регіону від центру і взаємозв'язаних економік різних регіонів. У цих умовах економічна незалежність означає можливість контролю регіональної влади за регіональними ресурсами (в рамках наданих центром повноважень); досягнення рівня виробництва, ефективності і якості продукції, які забезпечують її конкурентоспроможність і дозволяють на рівних брати участь в міжрегіональній і міжнародній торгівлі, обміні науково-технічними досягненнями.
2. Стабільність і стійкість регіональної економіки, що передбачають захист власності у всіх її формах; створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності; стримування чинників, що здатні дестабілізувати ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів в розподілі доходів, що загрожують спричинити соціальні потрясіння та ін.).
3. Здібність до саморозвитку і прогресу – створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і культурного рівня працівників і т.д.

Розробка програми економічної безпеки повинна спиратися на чітке усвідомлення сучасних загроз, що дуже різноманітні і мають різну міру гостроти. Причини порушення економічної безпеки можна умовно розділити на три групи:

1. Пов'язані із зниженням економічної активності, обсягів виробництва, інвестування і фінансування:
 - 1) показники стану інфраструктури (динаміка відтворення, працездатність і міру зношеності, технічна аварійність, число об'єктів інфраструктури на 10000 чоловік та ін.); 2) стан фінансово-бюджетної і кредитної системи, забезпеченість фінансовими і матеріальними ресурсами найважливіших регіональних потреб, забезпеченість ресурсами виконання окремих делегованих державних повноважень; 3) дієвість системи державної влади, механізмів правового і адміністративного регулювання.
2. Пов'язані із зниженням рівня і якості життя населення, за межами якого виникає небезпека неконтрольованих соціальних, трудових, міжнаціональних та інших конфліктів: 1) демографія, рівень і якість життя (народжуваність і смертність, тривалість життя, захворюваність; середня і мінімальна заробітна платня і пенсії порівняно з прожитковим мінімумом; відмінність в рівні доходів між окремими верствами населення; споживання найважливіших видів продовольства і забезпеченість товарами тривалого користування, злочинність і ін.); 2) динаміка зайнятості населення, зокрема за соціальними групами населення.
3. Пов'язані із зниженням витрат на підтримку і відтворення природно-екологічного потенціалу, за межами якого виникає небезпека необоротного руйнування елементів природного середовища [8]:
 - 1) стан навколишнього середовища, екологія.

Як найсерйозніші із загроз економічної безпеки можна виділити наступні: наростаючий спад виробництва; руйнування науково-технічного потенціалу; деіндустріалізація економіки; небезпека втрати продовольчої незалежності; збільшення зовнішнього і внутрішнього боргу; зростання дефіциту бюджету.

ту; скорочення фізичної чисельності населення; зниження рівня народжуваності і неможливість репродуктивності населення; глибоке соціальне розшарування на вузьке коло багатих і переважаючу масу малозабезпечених громадян; збільшення питомої ваги населення, що живе за межею бідності; зростання безробіття і послаблення трудової мотивації; криміналізація економіки; корумпованість; зростання злочинності, в т.ч. організованої, тероризм, криза системи охорони здоров'я і ін.

При розгляді соціальних проблем економічної безпеки йдеться, в першу чергу, про проблеми «населення», тобто про ті соціальні групи, які прив'язані до певних місць мешкання і значною мірою визначають реальний потенціал регіональних господарських комплексів. Саме протиріччя в їх розвитку обумовлюють організаційну недостатність системи внутрішньої економічної безпеки на сучасному етапі.

Кажучи про показники соціальної безпеки, необхідно представляти сукупність соціальних індикаторів суспільства, серед яких необхідно виділяти, перш за все, рівень і якість життя, темп інфляції, рівень безробіття, стабільність мінімальної заробітної платні і її відповідність прожитковому мінімуму, безпеку праці, соціальне партнерство, рівень соціального забезпечення і соціального страхування, міру розвитку соціальної сфери і ін.

Для оцінки загроз, пов'язаних із зниженням рівня і якості життя населення використовуються наступні показники: частка в населенні громадян, що мають доходи нижче за прожитковий мінімум; середня тривалість життя; розрив між доходами 10% самих високодохідних і 10% самих низько дохідних груп населення; рівень народжуваності; рівень смертності і захворюваності від різних причин; зіставлення середньої заробітної платні і пенсії в даній муніципальній освіті з прожитковим мінімумом в сусідніх муніципальних утвореннях; рівень безробіття; рівень забезпеченості різними товарами тривалого користування; рівень злочинності.

ВИСНОВКИ

У комплексі заходів, що формують систему економічної безпеки регіону, вирішальне значення належить попередженню загроз, що зароджуються. З позицій економічної безпеки важливо оцінювати і прогнозувати вплив всіх очікуваних загроз, а також економічних і неекономічних дій на їх хід, а головне – виявляти можливість різкого катастрофічного спаду і критичного порогу. Одночасно з прогнозно-аналітичною виникає і зворотна задача, що полягає в розробці і реалізації системи заходів, спрямованих на недопущення наступу кризи і на подолання критичного порогу.

Проблему економічної безпеки регіону слід розглядати не відособлено, а в контексті з іншими сферами життя: суспільної, екологічної, інформаційної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексухин С.И. Мотивационная структура образов безопасности некоторых социальных групп / С.И. Алексухин // Безопасность. - 1994. - № 12 (23). - С. 25–31.
2. Паньков В. Экономическая безопасность / В. Паньков// Интерлинк. - 1992. - № 3. - С. 114-115.
3. Пузов Е.Н., Яшин С.Н., Яшина Н.И. Методологические аспекты формирования системы мониторинга экономической безопасности территорий /Е.Н. Пузов, С.Н. Яшин., Н.И. Яшина// Национальные интересы: приоритеты и безопасность. - 2005. -№ 1. – С. 112-117.
4. Пузов Е.Н., Яшин С.Н., Яшина Н.И. Критерии комплексной сравнительной оценки экономической безопасности территорий / Е.Н. Пузов, С.Н. Яшин, Н.И. Яшина // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. - 2005. - № 2. – С. 23-28.
5. Осадчая Г.И. Социальные факторы экономической безопасности России: социологическая оценка. - М.: Мысль, 2005. – 212 с.
6. Соскін О. Модель економічної безпеки держави: сучасні особливості формування та впровадження / О. Соскін // Економічний часопис – XXI. – 2005. - №3-4. – С. 20-22.
7. Медушевская И.Е. К вопросу об экономической безопасности и конкурентоспособности: региональный аспект / Медушевская И.Е. // Экономика. - 2001. - № 6. – С. 67-69.
8. Бухвальд Е., Гловацкая Н., Лазуренко С. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели / Е. Бухвальд, Н. Гловацкая, С. Лазуренко// Вопросы экономики. - 1994. - № 12. - С. 31-32.